

POST PANDEMİ DÖNEMİ, İSTİHBARAT TEŞKİLATLARININ MUHTEMEL YAPISAL DEĞİŞİKLİKLERİ ve İŞBİRLİKLERİ

Bora İYİAT

Öğretim Görevlisi, Amasya Üniversitesi, Türkiye

ÖZET

Tarihin başlangıcından bu yana küresel ölçekte yaşanan tüm hadiselerin, insanlığın yaşantısında ve siyasal, ekonomik, sosyal alanlarında ciddi değişiklikler yarattığı bir vakiadır. 2020 yılının başında tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 isimli bir virüste pandemi ilanına neden olarak, küresel ölçekte hayatı ciddi ölçüde değiştirmiştir. Pandeminin ilerleyişi, etki alanını arttırması ve etki altındaki ülkelerin aldıkları kararlar, uygulamalar ve yaşadıklarının yanında liderlerin – politik karar alıcıların yaptıkları açıklamalar bize kısa, orta ve uzun vadede bazı paradigma değişikliklerinin yaşanmasının kaçınılmaz olacağını ve dünyanın eski dünya olamayacağını işaret ederken bu değişikliklerin yaşanacağı alanlardan birisinin de uluslararası güvenlik politikalarında olacağını güçlü sinyallerini vermiştir. Bundan sonra hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı iddiası, uluslararası güvenlik paradigmaları için de geçerlidir. Artık tehdit kavramı ve onun bileşenleri yeniden düzenlenecek, savunma harcamaları yön değiştirecek, güvenlik ve tehdidin varlığını ifade eden karar alıcı erkler yetkilerini paylaşacak, zorunlu işbirlikleri artacak ve güvenlik olgusu ile onun bileşenleri daha netleşecektir. Bu noktada etkilenecek kurumların

başında hiç kuşkusuz istihbarat teşkilatları gelecektir. Bilindiği gibi istihbarat teşkilatları da tıpkı diğer devlet kuruluşlarında olduğu gibi bürokratik yapılar olarak dizayn edilmiştir. İstihbarat teşkilatlarının varlığı ve gücü, adına görev yaptığı devletin varlığı ve gücü ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü istihbarat devletlere sürpriz tehdit ve saldırılara maruz kalmasını önler, uzun vadeli bir projeksiyon ile ufuk ötesi bakış sağlar, politika oluşturmaya yardımcı olarak karar vericilere bilgi desteği sağlar. Kısaca görev tanımının esasını oluşturan odak noktası devletin kendisine yönelik tehdit kavramıdır. Devletler, toplumlar ve bireyler zamanın başından günümüze kadar farklı dönemlerde, benzer veya farklı düşmanlar karşısında kendilerini tehdit ve risk altında görerek, güvenlikleri için tedbirler alarak, bu noktada istihbarat kuruluşlarını kullanmak zorunda olmuşlardır. Çoğu kez de ortak düşmanlar karşısında işbirliğine gitmişlerdir. İşte söz konusu çalışma tüm insanlığın ortak düşmanı olan bu biyolojik tehdit karşısında istihbarat teşkilatlarının muhtemel yapısal değişiklikleri ve işbirliklerinin nasıl şekilleneceğine ilişkindir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, İstihbarat, Güvenlik, Tehdit, İşbirliği

POST PANDEMIC PERIOD, POSSIBLE STRUCTURAL CHANGES AND COLLABORATIONS OF INTELLIGENCE AGENCIES

ABSTRACT

It is a fact that all the events that have been translated since the beginning of history have created different types in the life of humanity and in the political, economic and social age. By causing a pandemic declaration in a virus called COVID-19 that affected the whole world at the beginning of 2020, it seriously changed the finished life. The progress of the pandemic, its development of impact and the explanations of the decisions, practices and other paradigm changes they have taken in other areas of influence have given us strong signals that some paradigm changes are inevitable in the short and long term and that one of the areas where the world will not be the old world will

be in international security policies. The claim that nothing will ever be the same from now on also applies to international security paradigms. From now on, the threat will be reorganized within it, defense expenditures will change direction, the decision-making powers expressing the existence of security and threat will share their powers, compulsory cooperation will increase and the security phenomenon will become clearer. The intelligence agencies will undoubtedly lead the institutions that will be affected by this gap. As is known, intelligence agencies are designed as bureaucratic structures, just like other state institutions. The existence and power of intelligence agencies is directly related to the existence and power of the state in which they serve. Because intelligence prevents states from being exposed to surprise threats and attacks, provides a long-term projection and a beyond-the-horizon view, and provides information support to decision-makers by helping policy-making. In short, the main focus of the job description is the concept of threat against the state itself. States, societies and individuals have seen themselves under threat and risk against similar or different enemies in different periods from the beginning of time until today, taking precautions for their security and using intelligence agencies at this point. Often times they cooperated against common enemies. The study in question is about how the possible structural changes and cooperation of intelligence agencies will take shape in the face of this biological threat, which is the common enemy of all humanity.

Keywords: Pandemic, Intelligence, Security, Threat, Cooperation

1. GİRİŞ

Doğada, insanın yaşamını sürdürebilmesinin koşulları (yeme-içme, uyuma, cinsellik vb.) oluştururken, Maslow'un hiyerarşisinde detaylandırılarak bir kuram halinde kabul edildiği gibi temel ihtiyaçların hemen sonrasında yer alan güdü "Güvenlik İhtiyacı" olarak sınıflandırılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere insanoğlu yaşamını sürdürmek için genel fiziksel gerekliliklerden sonra en çok güvende olmaya ihtiyaç duymaktadır. İnsanoğlu'nun bireysellikten, kabileler halinde sosyalleşmesi, ardından devletleşmesi ile bireysel olan güvenlik güdüsü bu kez de sosyal bir güdü ve devlet anlayışı hatta ihtiyacı haline evrilmiştir. Varlığın ve varlıktan doğan menfaatlerin korunması anlamına gelen

güvenlik Peter Hought'un yorumuyla "Devletin kuruluşunun da maksadıdır."¹

Güvenlik, savaş ve çatışma gibi sonucunda hayati risklerin olmadığı durumların genel ifadesidir. Güvenlik kavramından bahsederken, bizim için temel ölçüt ortada bir riskin mevcut olup, olmadığıdır. Eğer ortada böyle bir riskin varlığından söz ediliyorsa da ardıl parametreler ise; kimin, nasıl ve hangi yolla tehdit edildiğidir. Söz konusu risk ve tehditler de zaman mekâna ve olaylara göre farklılık gösterdiği gibi aynı şekilde kimin ve neyin güvenliğinin karşılığı da değişmektedir.² Devletler, toplumlar ve bireyler zamanın başından, günümüze kadar farklı dönemlerde, benzer veya farklı düşmanlar karşısında kendilerini tehdit, risk altında görerek, güvenlikleri için tedbirler alarak, farklı teoriler geliştirmek zorunda kalmışlardır. İşte son asra kadar; tehdit ve güvenlik ölçüsünde değerlendirmeler ağırlıklı olarak konvansiyonel sıcak çatışmalar zaviyesinden bakılarak yapılmıştır. Bu nedenle de güvenlik politikaları askeri tedbir ve teorilerle değerlendirilirken, 1970'li yıllarda dünya petrol şokları, ekonomik krizler, çevre felaketleri, nükleer felaketler, sınırları aşan sosyal hareketler gibi bir devletin tek başına baş edemeyeceği küresel güvenlik tehditleri baş gösterince askeri güç odaklı realist güvenlik yaklaşımı uluslararası teorisyenler tarafından eleştirilmiş ve yeni teorik çerçeveler ağırlık kazanmıştır.³ Yukarıda da bahsettiğimiz gibi önemli ve yaşamsal bir önemdeki bir "Güvenlik Kavramı" subjektif özelliği ile tarih boyunca farklı alanlarda araştırma konusu olmuş ve yokluğunun hayati önem arz ettiği bu kavram, özellikle uluslararası ilişkiler disiplininin başat çalışma sahası olmuştur. Güvenliği anlamak, yorumlamak, korumak ve kalıcılığını sağlamak üzerine uluslararası ilişkiler bilimi içinde farklı anlayışlar gelişirken, güvenliğin içerisinde yer alan farklı aktörlerde, aynı dönüşüm ve değişim içerisinde evrimsel bir seyir izlemişlerdir.

İşte bu aktörlerden bir tanesi de hiç kuşkusuz, istihbarat teşkilatlarıdır. Devletlerin güvenlik siyasetinde en önemli gücü ve güvenlik bürokrasisinin vazgeçilmezi olan istihbarat teşkilatları, görevleri gereği tehdit unsurunu tespit etmek, analiz etmek ve bertaraf edebilmek için gerekli alt yapı çalışmalarını yapmak üzere teşkilatlandıkları gibi, tehdit kavramının niteliğinden doğacak başka riskleri de öngörmek ve mücadele etmekle vazifelidirler.

1 Ümit Özdağ, *Milli Güvenlik Teorisi*, Kripto Kitaplar, Ankara 2015, S. 7

2 Selahaddin Bakan – Sonay Şahin, *Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler*, The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, Cilt: 4 Sayı:2, Malatya 2018, S. 136

3 Selahaddin Bakan – Sonay Şahin, a.g.m, S. 136

İşte 2019 yılının sonunda Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkarak 2020 yılının ikinci ayından itibaren tüm yerküreye yayılarak "Pandemi" haline dönüşen yeni tip koronavirüs COVID-19 hastalığının yarattığı tehdit ve onun yaratacağı küresel paradigma değişiklikleri uluslararası ilişkiler disiplininin önemli sahalarından birisi olan "güvenlik" çalışmaları yönüyle de değerlendirilirken, etkileri ve sonuçları güvenlik aktörlerinin tümünde yapısal değişikliklere neden olacağı da kaçınılmaz gözükmektedir. Dolayısıyla bu yeni tip tehdit algısı ve güvenikleştirme evrimi istihbarat alanı ve onun insan faktörü olan istihbarat teşkilatlarını da etkileyecektir.

2. İSTİHBARAT KAVRAMI ve İSTİHBARAT TEŞKİLATLARI

İstihbarat kelimesi, Arapçadaki haber kökünden türeyen "istihbar" sözcüğünün çoğul halidir. Genel anlamıyla ise istihbarat, devletlerin varlıklarını korumak, hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla, rekabet halinde oldukları veya olması muhtemel devlet, gruplar veya şahısların niyet, imkan, kabiliyet ve zaafalarını öğrenmekle birlikte aynı şekilde kendisine yönelen faaliyetleri engelleme üzerine kurulu bir olgudur.⁴ Bir İngiliz istihbaratçısı olan M. Herman'a göre istihbarat, rasyonaliteyi temsil etmektedir. Bu yönüyle istihbarat adı verilen gücü red ederek, kullanmayan devlet adamları, eski çağın önemli filozofu Aristo'dan beri gelen ve insanoğlunun ufkunu ileriye doğru açmak için kullandığı akıl ve bilimsel yöntem gibi iki önemli araca sırtını dönmek demektir.⁵ ABD ordusu tarafından hazırlanan ve tüm NATO üyesi ülkeler için bir eğitim-planlama-icra kaynağı olan istihbarat sahra talimnamesi FM 2.0'a göre; istihbarat komutan ya da lider için savaşları, anlaşmaları ve benzeri görevleri yürütebilmek için ihtiyaç duyduğu tüm bilgilerin desteklenmesi ve analiz edilmesidir. Bu noktada istihbarat özet olarak; hasmın güç kapasitesini, nasıl örgütlendiğini, nasıl donatıldığını, nasıl eğitildiğini, nasıl istihdam edildiğini ve nasıl kontrol edildiğini öğrenmemizi sağlar.⁶ Bir bilim olarak kabul ettiğimiz istihbarat bu özelliğinin yanında aynı zamanda bir sanattır.⁷

4 T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da İstihbarat*, Yayın No: 148, İstanbul 2017, S. 15

5 Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, Ankara 2008, S. 21

6 Headquarters Department of the Army, *Field Manuel FM 2.0 Intelligence*, Washington 2004, S. 1-1

7 Ümit Özdağ, a.g.e S. 22

Çoğu zaman bilgi toplama ve istihbarat kelimeleri arasındaki yakın ilişki dolayısıyla genellikle istihbarat ve bilgi kavramları aynıymış gibi algılanmaktadır. Oysaki bilgi ve istihbarat arasındaki fark, ham bir maden ile onun kullanımına sunulmuş hâli arasındaki fark kadar açıktır. İnsan, evren ve değerleri anlamaya yönelik olarak toplanan her türlü zihinsel faaliyet sonucu kazanılmış toplam değer, bilgi olarak isimlendirilir. Ancak bu bilgi uzman kişiler tarafından saptanan amacı içeren odaklanma ve işlenmenin ardından, sonuca götürecekle derleme ile birlikte aldığı işlenmiş haline istihbarat ya da espionaj denir.

İstihbarat için kullanılacak bilginin en önemli özelliği kesin yargılara ulaşabilmek için ayrıntılı, kesin ve doğru olması gerekmektedir. İstihbaratı tanımlayarak ham bilgiden ayırt edebilmek aslında sanılanın aksine hiç de kolay bir iş değildir. İstihbarat belirli bir alıcının karar vermesine yardımcı olma amacı güden işlenmiş bilgi olarak kabul edilebilir. Bilgiyi istihbarata dönüştüren ise çoğunlukla ona sahip olanın elindekine bakışında yatmaktadır. Güvenlik bağlamında istihbarat alıcıya tehditleri teşhis etme yani ona ne zaman harekete geçmesi gerektiğinin farkında olmasında yardımcı olur. Buna ilaveten, onu saha operasyonları veyahut siyaset faaliyetlerinin planlaması ve uygulaması esnasında destek sağlar. Bir karar alıcı, belli bir bilgiyi ihtiyaçlarını karşıladığı için istihbarat olarak görebilirken diğer bir karar alıcı aynıısını ham veri ve sadece bilgi olarak değerlendirebilir. Bu yönüyle istihbaratın sadece elde edilişi değil aynı zamanda analizinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Temelde istihbarat analizi entelektüel bir uğraştır. Bir analist için elde hangi veriler olursa olsun, işlenmiş veriye ulaşan sürecin sonucunda ortaya çıkan, yine analistin yetenek ve sezgileriyle şekillenecektir.⁸ Bu yüzden istihbarat analistleri akıl yürütme süreçleri konusunda bilinçli olmak zorundadırlar. Analistler yorum yaparken; sadece bilgilerini değil, verecekleri kararları da tekrar tekrar gözden geçirmeleri gerekmektedir.⁹

İşte bu faaliyeti yurt içi ve yurt dışı yürütebilecek, analiz edebilecek ve son aşama olan gerektiğinde kullanmak üzere arşivleyecek, paylaşımı yapacak ya da operasyonel faaliyeti yürütebilecek kadrolara ihtiyaç vardır. Bu zaman içerisinde istihbarat teşkilatlarının doğmasını sağlamıştır. Unutulmamalıdır ki

8 Sait Yılmaz, *Temel İstihbarat (Toplama – Analiz ve Operasyonlar)*, Kripto Yayınları, Ankara 2018, S. 369

9 Richard J Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence CIA, Langley – Virginia 1999, S. 13

bir devlet ne kadar büyük ve güçlü olursa olsun, iyi teşkilatlanmış bir istihbarat kurumu olmadan yaşaması mümkün değildir.¹⁰ İstihbarat ancak doğru bir teşkilatlanma sonucunda, görev dağılımı ve yetkinlikleri önceden çerçevelendirilmiş nitelikli kadrolar tarafından yapılabilir.¹¹ Bu faaliyeti yapmak üzere kurulmuş olan teşkilatların bu işin nevine uygun olacak şekilde çalışma prensipleri ve bu prensiplerin yanında kendisine has terminolojisi vardır.¹²

Bu teşkilatlarda tıpkı diğer devlet kuruluşlarında olduğu gibi bürokratik yapılar olarak dizayn edilmiştir.¹³ İstihbarat teşkilatlarının varlığı ve gücü aynı zamanda bağlı bulunduğu, adına görev yaptığı devletin varlığı ve gücü ile doğrudan ilişkilidir. Çünkü istihbarat, devletlere sürpriz tehdit ve saldırılara maruz kalmasını önler, uzun vadeli bir projeksiyon ile ufuk ötesi bakış sağlar, politika oluşturmaya yardımcı olarak karar vericilere bilgi desteği sağlar ve devlet sırlarını korur.¹⁴

İstihbarat teşkilatlarının ana görev ve sorumluluğu her türlü insani ve teknik imkanları kullanarak siyasi karar alıcılara destekleyici, doğru, güvenilir ve bütünüyle analiz edilmiş bilgiler vermektir. Özetle istihbarat kurumları; hükümetlere başta ulusal güvenliği ilgilendiren konular üzere bilgi- analizler sunar, muhtemel kriz ve tehditlere yönelik erken uyarı niteliği taşıyacak bilgiler verir, karşı istihbarat faaliyetlerini önler, devletin sırlarını korur ve ulusal çıkarları korumak adına örtülü operasyonlar yürütür.¹⁵ Bu faaliyetler kapsamında istihbarat teşkilatları üç temel faaliyet olan; bilgi toplama, örtülü operasyon ve psikolojik hareket faaliyetlerini planlar ve yürütür.

Tanım noktasında belirttiğimiz gibi istihbarat, bilginin toplanması ve kullanımına hazır hale getirilmesi olarak ifade edilmektedir. İstihbarat kelimesi; bilgiyi üretmek için yapılan faaliyetler ve tüm sürece verilen addır¹⁶ ki bu yönü-

10 Aziz Yakın, İstihbarat: Casusluk ve Casuslukla Mücadele, Dışişleri Bakanlığı Akademisi Yayınları, Sayı: 5, Ankara 1969, S. 21

11 Ümit Özdağ, a.g.e S. 39

12 Sait Yılmaz, a.g.e S. 413

13 Sait Yılmaz, a.g.e S. 415

14 Mark M Lowenthal, *Intelligence: From Secrets to Policy*, 7th Edition, CQ Press, California 2016, S. 5

15 İlhan Bahar, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT ve İstihbarat Örgütleri*, Kamer Yayınları, İstanbul 2016, S. 17

16 Mutlu Köseli, *Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin İstihbarat Analizinde Kullanılması*, Güvenlik Stratejileri Dergisi Yıl: 11 Sayı: 21, Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik

le de istihbarat teşkilatlarının temel görevi hedefler ve amaçlar doğrultusunda bilgi toplamaktır. İstihbarat üretmek için yukarıda belirttiğimiz gibi öncelikli iş, bir şekilde bilgiye ulaşmak yani sahadan bilgi toplanmasıdır. İstihbarat alanında çalışan profesyoneller temel olarak bilginin toplanma şekline göre istihbarat işini sınıflandırır. Bu durum istihbaratın temel tarifinin, bilginin elde edilmesi yönüyle yapılması anlamına gelmektedir. Bu şekilde yapılan sınıflandırma, çeşitli yöntemlerle toplanan bilgilerden teşekkül eden geniş bir faaliyet olan istihbarat için uygun ve sağlıklı bir tanımlama sağlamaktadır.

Bir diğer görev tanımı olan örtülü operasyon faaliyetleri, temel olarak istihbarat teşkilatları tarafından hedef ülke içerisindeki mevcut ya da kurgulanan olayları, kontrol edilen kişi veya grupları kullanarak operasyonu planlayan-yürüten ülke lehine sonuç alacak politik ve siyasi ortamları yaratmak üzere yapanların sütre ardında kalarak görülmediği faaliyetlere verilen genel isimdir.¹⁷ Örtülü operasyonun mantığını çağlar önce ortaya koyan Machiavelli, yazdığı “Prens” isimli eserinde; “...*anarşik olarak nitelendirilebilecek sosyal ve siyasal düzen içerisinde herkesin zaten kötü olduğunu söyleyerek, başkaları bize bir kötülük yapmadan, ahlaki değerlere bağlı kalmaksızın amacına ulaşmakta her yolun meşru olduğunu ifade ederek, amaç kazanmak olduğunda gayri ahlaki yollar ile aldatmalara başvurmayı alkışlanabilir bir tavır olarak kabul edilebilir*” demektedir.¹⁸ Örtülü operasyonların ana mantığı hedef topluma failin kim olduğunu göstermeden yürütülmesidir. Bu anlamda örtülü operasyonların temel örtüsü zihinlere yapılır. Bu da “komplo teorisi” kavramı ile gerçekleştirilir. Böylece rasyonaliteye yatkın işleyen insan zihni, operasyona karşı durur, operasyon ise bu sayede doğal bir kamuflej kazanır. Ortada bir bilinmeyen var ve o bilinmezliğe yönelik olarak da büyük bir güç atfedilirse, bunun karşısındaki korku ve kaygılar komplo teorilerinin üretilmesine ve yayılmasına yol açar ki insanoğlunun yaratılışıyla var olan fitrat özelliği korku ve merak duygusu komplo teorilerinin duygusal zeminini oluşturur. İnsanlar korktuğu ya da merak beslediği şeylerle ilgili dedikodulara ve dolayısıyla komplo teorilerine inanma eğiliminde oldukça gelişen realist karşı tez sayesinde gerçekten yaşananların arkasındaki güç görünmez olur ve sadece şüphe hissinin beyne oynadığı bir oyun gibi algılanır böylece komployu yani operasyonu tasarlayan güç ortadan yok olur.

Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2016, S. 87

17 Ümit Özdağ, a.g.e S. 257

18 Gökhan Bayraktar, *Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gerekşinimi: Siber İstihbarat*, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl: 10 Sayı: 20, İstanbul 2014, S. 124

İstihbarat teşkilatları tarafından planlanan ve uygulamaya konulan örtülü operasyon faaliyetleri, uluslararası siyasette, diplomasi ile savaş arasında üçüncü bir yol olacak seçenek haline gelmekte ve yönetsel açıdan diploma-siye oranla daha sert ve etkili iken savaşa göre ise çok daha az yıkıcı ve düşük maliyetlidir.¹⁹

İstihbarat teşkilatlarının görev alanı içerisinde yürüttüğü operasyonel faaliyetlerden birisi de psikolojik harekattır. Sözlükteki karşılığı itibariyle bir devlet veya devletler grubunun kendi milli menfaatleri doğrultusunda, başka devlet ya da devletler grubunu harekete zorlamak amacıyla uyguladığı siyasi, askeri, kültürel faaliyetlerin taktik olarak bir veya birkaç alanda uygulanma-sına psikolojik hareket adı verilir.²⁰ Psikolojik hareket faaliyetleri hedefteki kitleler üzerine yoğunlaşmaktadır.²¹ Kalabalık veya yığın anlamında kullanılan bir sözcük olan “kitle” kelimesi, psikolojik olarak bir araya gelişleri tesadüfen ya da hangi gerekçe ile olursa olsun fert kimliğinden sıyrılarak, yeni ve bambaşka bir karaktere bürünmüş insan topluluğu anlamına gelmektedir.²² İşte psi-kolojik hareket farklı nedenlerle bir araya gelmiş bu toplumlara hedef alırken, hedef aldığı her kitlenin özelliklerine ve amaca yönelik olacak biçimde özel bir çalışma sonucunda planlanır. Psikolojik hareketin en başarılı olduğu sosyal kitle tipolojileri, etnik, dini ve fanatik politik sosyal birlikteliklerdir. Çünkü bir etnisitenin bütün bireysel öğeleri, etnik ruh olarak adlandırabileceğimiz etkinin baskınlığıyla, ayrı ayrı kişilikler iken ne kadar farklı gibi gözükseler de birbirinin aynı davranışları sergileyebilirler. Zeka ölçeğinde birbirlerinden çok farklı olan kişiler, konu etnisite, din veya politika olduğunda aynı şekilde düşünmeye başlarlar. Özetle kolektif bilincin güçlü etkisiyle bireylerin akli yetenekleri ve kişilikleri ortadan kaybolur, ortaya çıkan ise grubun ortak bilin-calı özellikleridir.²³

19 Cüneyt Arcayürek, *Darbeler ve Gizli Servisler*, Bilgi Yayınları, Ankara 1984, S. 44

20 Mikdat Çakır, *Savaş Sosyolojisi*, Mars Matbaası, Ankara 2004, S. 47

21 Ümit Özdağ, a.g.e S.246

22 Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi* (Çev: Fatma Zehra Bayrak), Hayat Yayınları, Ankara 2017, S. 19

23 Gustave Le Bon, a.g.e S. 24

3. PANDEMİ SONRASI İSTİHBARAT TEŞKİLATLARINDA MUHTEMEL DEĞİŞİKLİKLER ve YENİ GÖREVLER

Yukarıda bahsettiğimiz temel görev tanımları altında görev yapan istihbarat teşkilatları, değişen güvenlik tanımlamasıyla birlikte pandemi sonrası dönem için yeniden yapılmak zorunda kalmaları muhtemeldir. Bugün bir anda ortaya çıkan ve COVID-19 isimli görünmeyen düşman karşısında çaresiz kalan modern insan ve onların kurduğu organizasyonlar, birlikte ilk olarak tehdit-güç algısı yeniden inşa edilmek zorunda kalacaktır. Bu yeni durum devletler için asıl büyük tehditlerin sadece kendilerini ya da periferilerini ilgilendiren konvansiyonel risklerden doğan güvenlikleştirme veya güvenikleşme kaygısından bir adım öteye geçerek, küresel ısınma, kitlesel göç, biyosferik olaylar gibi daha geniş spektrumda algılanması ve incelenmesi gereken bir yeni güvenlik sektör anlayışına evrilecektir. Bu yeni durum ilk başta tehdit algısı, analizi ve önleme faaliyetlerinden sorumlu istihbarat teşkilatlarının yeni göre sahasına dahil olacak ve söz konusu kuruluşlar artık bünyelerinde operasyon personeli ya da analistlere ek olarak bilim insanlarından daha çok faydalanmak zorunda kalacaklardır. Bu anlamda bilim dışı güvenlik anlayışının ortaya çıkardığı durumun en güzel örneği henüz pandeminin başlarında yaşanan İran örneğidir. Bilindiği gibi virüs, Çin'in Wuhan kentinden sonra İran'ın Kum kentinde görülmüş ve Dünya Sağlık Örgütü'nün söz konusu sahada karantina ilan edilsin talebini İranlı dini-siyasi otoriteler "Düşmanda bunu istiyor" diyerek red etmişler ve bunun faturası ağır olmuştur.²⁴ Bu noktada ilk olarak Kopenhagen Okulu tarafından tanımlanan güvenlikleştirme ve söz edimi kavramları ön plana çıkıyordu. Kopenhagen Okulu, güvenlik sorunlarının aktörler tarafından nasıl üretildiği, güvenliğine kastedilen obje için (referent object) varoluşsal tehdidin kimler tarafından dile getirildiği ve varoluşsal tehdiye karşı olağan üstü önlemleri kullanma süreçleri güvenlikleştirme çalışmalarının merkezine koymaktayken²⁵ buradan devletler veya uluslararası sistem için tehdit unsurunun liderlerin söylemleriyle oluştuğu ya da sona erdiğini iddia etmektedir. Burada önemli hususlardan birisi de söz edimi ile ortaya konan tehdit durumunun, ivedilikle müdahale edilmesi gereken, acil önlem gerektiren halin varlığıdır. Bu önlemlerin kamuoyu tarafından tam olarak kabul edilip, tehdit

24 <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/hakki-uygur/2020/02/29/iranin-virus-sinavi>, Erişim Tarihi: 25.04.2020

25 Nebi Miş, Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, Sakarya 2011, S.352

karşısında alınacak önlemlere katılması, onay vermesidir. İşte örneklendirdiğimiz olayda, güvenlik kavramı kuvvetli olasılıkla istihbarat teşkilatlarının analizleri ışığında, hükümet tarafından tanımlanmış ve İran'ın pandemi sürecinden ciddi etkilenmesine neden olmuştu. Bu noktada istihbarat teşkilatlarının yeni tehdit değerlendirme ölçeğinde, yukarıda bahsettiğimiz diğer risk durumları da öncelikli güvenlik sorunu olarak ele alınacak ve yine ifade ettiğimiz gibi istihbarat teşkilatları, bu yeni güvenlik sektörlerine yönelik çalışmalarına hız vereceklerdir.

Pandemi sonrası istihbarat teşkilatlarının yeniden üzerinde çalışacağı konu, aslında kendileri için yabancı olmayan ve uzun yıllardır üzerinde çalışmayı sürdürdükleri terörizm konusu olacaktır. Terör olgusu, Fransız İhtilali ile birlikte literatüre girmiş bir kavramdır. İhtilal sonrasında Jakobin yönetimin toplum üzerinde kontrolü sağlamak amacıyla uyguladığı baskı dönemine verilen isim “terör dönemi” olmuştur. Sistemli terörü ilk uygulayanlar ise Roma dönemine kadar uzanmaktadır. Sicariiler denen örgüt, kargaşa ortamında yaptıkları eylemler ile adlarını duyurmuştur. Bugünkü terör örgütlenmelerine temel oluşturan yapıyı ise Hasan Sabbah'ın örgütü olan Haşhaşinler oluşturmuşlardır. Hücre yapılanması ile çalışan bu örgütte elemanlar tam bir sadakat ile liderlerine bağlıdır. Terör kavramının yoğunlaştığı Soğuk Savaş süreci, bu kavramın gelişimini sağladığı bir dönem olarak gözükmektedir. Uluslararası terör örgütlerinin sistem üzerinde etkili oldukları Soğuk Savaş dönemi, korkular yüzyılı olurken terör örgütleri korku atmosferinin oluşumunda ve devamında başat rol oynamışlardır. Küresel sistemde etkili olan bir olgu olmasına rağmen üzerinde net bir tanım yapılamayan terör kavramı, korku ve şiddeti siyasal amaçlarla kullanmak olarak tanımlanabilir. Ayrıca sistemli şiddet olarak da görülebilir. Sistemli şiddetin bir amacı da nitelikli insanları öldürmek, karşı tarafı mantığıyla değil duygularıyla hareket ettirmek, insanları sindirmek, birbirlerinden kuşkulandırmaktır. Terörizm için önemli bir unsur da yukarıdan da anlaşılacağı gelişen ve değişen dünyada mutasyona uğrama hızıdır. Terörizm “hesaplı” bir şiddettir. Amacı olabildiğince çok insan öldürmek değil, kitlelerin ‘eylemlerinden etkilenmesini’ sağlamaktır. Kitlelerin ‘dehşete’ kapılmasını, bir umutsuzluk içinde ‘teröristin isteklerine boyun eğilmesinden başka çare olmadığını düşünmesini’ sağlamaktır.” Teröristin de arzu ettiği sonuç budur. Otoritenin zayıflatılması, insanların geleceklerini görememesi, tedirginlik ve sisteme inançsızlıktır. İşte tam bu noktada yaşanan kitlesel korku, panik ve kaos ortamı terör örgütlerine, aradıkları yeni silah ve tarzın ne olduğuna ilişkin

de bir fikir vermiştir. Aslında 2001 yılı sonunda ABD'ye yönelik olarak gerçekleştirilen ve şarbonlu mektup postalanması üzerine kurulu eylem tipi, yine Aum Shinrikyo terör örgütlerinin benzer faaliyetleri sonucunda hem istihbarat teşkilatlarının hem de terör gruplarının dikkati tarihi çok eski olan bu terör çeşidine yöneltmişti. Diğer bir deyişle, biyolojik silahlar artık terör örgütleri tarafından da caydırıcı bir unsur olarak algılanmaya başlamıştı.²⁶ Orta vadede küresel terör gruplarının, biyolojik silah temin etmek için çalışması muhtemeldir. Bu biyolojik silahların etkisi ve sonuçları da COVID-19 ile birlikte bir anlamda prova edilmiştir. İşte anılan saha post-pandemi sonrası istihbarat teşkilatları için üzerinde daha çok çalışılmasını gerektirecek bir alan olacaktır.

Son olarak istihbarat teşkilatlarının yeni dönemle birlikte görev sahalarında çalışacakları alan bilgi güvenliği konusu olacaktır. Özellikle sosyal medya ile birlikte bilgiye çok kolay ulaşılabildiği süreçte üzerinde yeni dönemde çalışılması gereken alanlardan olan bilgi güvenliği öncelikli olarak ele alınacaktır. Kirli bilgi denilen gerçeklik üzerinde yükselen dezenformasyon, toplumu yanlış, sahte bilgilerle manipüle ederek aldatma, yönlendirme, gerçekleri saptırma, sulandırma, gerçeklerinin inandırıcılığını bozma, yanlış bilgilerle inancı kuvvetlendirme ya da zayıflatmaya dayanır. Dezenformasyon kuramının önemli bir taktik şekli de manipülasyon yöntemidir.²⁷ Bu teknikle amaçlanan kitleleri istenen yöne sevk ederek bir bütünü parçalamaktır. Bu anlamda kullanılan bir başka yöntemde komplo teorileridir. Bilindiği gibi komplo teorisi ve buna ait inancın temelinde insanın yaratılışında var olan şüphe duygusu yer almaktadır. Bu başka bir ifade ile septik bakışla, insanoğlunun çevresinde anlamlandıramadığı olaylara karşı geliştirdiği bir mekanizma olarak da adlandırılabilir. Komplo teorileri, bir anlamda şüphecilikte felsefesidir. Şüphenin evrenselliği yönüyle dünyada da çok yaygın bir çevreye sahiptir. Bu teoriler için kültürel değil, evrensel bir kavramdır. Tüm bu açıklamalar bize tek bir şeyi işaret eder. Mantıksal bir düşünme tarzından daha çok bir inanç olan komplo teorileri, tüm olayları düzenleyen, kontrol eden o bilinmeyen güce karşı büyük korku duyar ve insanoğlu kendisinin çaresiz kaldığı bu düzenin içinde de daha çok inanarak bir çeşit inananlar arası patolojik durumu tetikler.²⁸ Pandemi süreci boyunca vaka sayısından, gizlenen vaka ve ölüm iddialarına, virüsün

26 İlker Kiremitçi, Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 13 Sayı: 2, Ankara 2014, S. 27

27 Bora İyiat, Haşhaşilerden Gladyo'ya Gizli Örgütler, Kripto Yayınları, Ankara 2014, S. 129

28 Bora İyiat, a.g.e, S. 13

icat edilerek küresel bir saldırı olduğuna kadar yaşanan her şey süreç sonrası yeniden çalışması gerektiğini gösterecektir.

4. SONUÇ

Tarihin başlangıcından bu yana küresel ölçekte yaşanan tüm hadiselerin, insanlığın yaşantısında ve siyasal, ekonomik, sosyal alanlarında ciddi değişiklikler yarattığı bir vakıadır. Bu hadiseler arasında sayılan ve pandemi olarak literatürde tanımlanan ölümcül-bulaşıcı hastalıklar tarihsel süreçte ele alındığında her birisinin yaşandığı tarihte önemli başlangıçlar, bitişler veya köklü değişiklikler yarattığı net bir şekilde söylenebilir. İşte 2020 yılının başında tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 isimli bir virüste pandemi ilanına neden olarak, küresel ölçekte hayatı ciddi ölçüde değiştirmiştir. Pandeminin ilerleyişi, etki alanını arttırması ve etki altındaki ülkelerin aldıkları kararlar, uygulamalar ve sonuçlar her anlamda pandemi sonrası kısa, orta ve uzun vadede bazı paradigma değişikliklerinin yaşanmasının kaçınılmaz olacağını ve dünyanın eski dünya olamayacağını işaret ederken bu değişikliklerin yaşanacağı alanlardan birisinin de güvenlik politikaları ve onun başat aktörlerinden olan istihbarat teşkilatlarında yaşanacağını işaret etmektedir. Düşünebilme özelliğiyle diğer canlılardan ayrılan insanoğlunun varoluşuyla birlikte günümüze kadar uzanan çizgide, gelişimi sağlayan her olgu ve olay, tek bir kavramın varlığı sonucu şekillenmiştir. Bu kavram bilgidir. Bilim insanları için bilgi, tanımlanması zor bir kavram olarak ifade edilmekte ve genel görüş olarak da insanların hayatta kalmasında, gelişiminde, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde en önemli unsur olarak betimlenmektedir. Bu anlamıyla bilginin, güç olduğunu iddia etmek hiç de yanlış bir ifade olmadığı gibi özellikle güvenlik kadar hassas bir konuda en önemli başvuru noktası bilgi ve onu işleyen, analiz eden istihbarat teşkilatlarıdır. İstihbarat kelimesi; bilgiyi üretmek için yapılan faaliyetler ve tüm sürece verilen addır ki bu yönüyle de istihbarat teşkilatlarının temel görevi hedefler ve amaçlar doğrultusunda bilgi toplamaktır. Bu bilgi ise ağırlıklı olarak risk ve tehdit unsurlarına yöneliktir. İşte yukarıda bahsettiğimiz gibi, riskin ve tehdidin şekli, algısı ve yöneldiği küme değişime uğradıkça, onu analiz etmekle görevli istihbarat kurumlarının da regülasyonu söz konusu olacaktır. Post pandemi dönemiyle birlikte bu regülasyon daha çok bilgi güvenliği, personel yapısı, yeni tip silahlı terör örgütleri ve ekolojik tehditlere karşı koyma faaliyetleri şeklinde karşımıza çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Arcayürek Cüneyt, *Darbeler ve Gizli Servisler*, Bilgi Yayınları, Ankara 1984
- Bahar İlhan, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT ve İstihbarat Örgütleri*, Kamer Yayınları, İstanbul 2016
- Bakan Selahaddin – ŞAHİN Sonay, *Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler*, The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences, Cilt: 4 Sayı:2, Malatya 2018
- Bayraktar Gökhan, *Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: Siber İstihbarat*, Milli Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl: 10 Sayı: 20, İstanbul 2014
- Bon Gustave Le, *Kitleler Psikolojisi* (Çev: Fatma Zehra Bayrak), Hayat Yayınları, Ankara 2017
- Çakır Mikdat, *Savaş Sosyolojisi*, Mars Matbaası, Ankara 2004
- Headquartes Department of the Army, *Field Manuel FM 2.0* İntelligence, Washington 2004
- Heuer Richard, *Psychology of Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence CIA, Langley – Virginia 1999
- İyiat Bora, *Haşhaşilerden Gladyo'ya Gizli Örgütler*, Kripto Yayınları, Ankara 2014
- Kiremitçi İlker, *Küresel Boyutta Biyolojik Terör Tehdidi*, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt: 13 Sayı: 2, Ankara 2014
- Köseli Mutlu, *Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin İstihbarat Analizinde Kullanılması*, Güvenlik Stratejileri Dergisi Yıl: 11 Sayı: 21, Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2016
- Lowenthal Mark M, *Intelligence: From Secrets to Policy*, 7th Edition, CQ Press, California 2016
- Miş Nebi, *Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi*, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt:6, Sayı:2, Sakarya 2011

Özdağ Ümit, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, Ankara 2008

Özdağ Ümit, *Milli Güvenlik Teorisi*, Kripto Kitaplar, Ankara 2015

T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı'da İstihbarat*, Yayın No: 148, İstanbul 2017

Yakın Aziz, *İstihbarat: Casusluk ve Casuslukla Mücadele*, Dışişleri Bakanlığı Akademisi Yayınları, Sayı: 5, Ankara 1969

Yılmaz Sait, *Temel İstihbarat (Toplama – Analiz ve Operasyonlar)*, Kripto Yayınları, Ankara 2018